

2023 – “Heydər Əliyev ili”

Heydər Əliyev dayanıqlı Azərbaycan peşə təhsilinin yaradıcısıdır

Heydər Əliyev ideyaları daim yaşayacaq, müstəqil Azərbaycanın inkişafı və tərəqqisinə öz töhfəsini verəcəkdir

(Əvvəlki qəzetin 20 yanvar tarixli sayında)

Azərbaycan Respublikasında peşə təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının inkişaf göstəriciləri

Göstəricilər	1970	1979
Tədris emalatxanaları	285	583
Tədris kabinetləri və laboratoriyaları	694	1845
Kənd peşə məktəblərinin təlim təsərrüfatları	10	29
Kənd peşə məktəblərində kənd təsərrüfatı texnikası, o cümlədən:	997	2311
Traktorlar	351	688
Müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları	646	1623

Moskvada işlədiyi illərdə də Heydər Əliyev Azərbaycanı öz köməkliyi əsərgəmir, digər sahələrdə olduğu kimi, peşə təhsil sahəsinə də diqqət və qayğı göstərirdi.

Çox təəssüflər olsun ki, özülü Ümummilli Lider tərəfindən qoyulan peşə təhsil sahəsindəki bu inkişaf və uğurlar 1990-cı ildən zəifləməyə, azalmağa başladı. Belə ki, 1986-cı ildə respublikanın 185 texniki-peşə məktəbində 115 min şagird təhsil alırdısa, 1990-cı ildə peşə məktəblərinin sayı 176-ya, orada təhsil alan şagirdlərin sayı 86,2 minədək azalmışdır. Bu uğursuzluqlar Heydər Əliyevin mənfur düşmənlərin eli ilə hakimiyyətdən uzaqlaşdırılması, keçmiş Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının zəifləməsi və Ermənistan Azərbaycanı ərazi iddiaları ilə başlanan Qarabağ müharibəsi ilə bağlı idi.

18 oktyabr 1991-ci ildə rəsmi olaraq Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandı. Köhnə sistemin dağılması və yeni sistemin yaranması bütün sosialist sistemindən qopmuş respublikalar kimi bizim ölkəmizdə də digər sahələrlə yanaşı təhsil sahəsi, o cümlədən onun mühim tərkib hissələrindən biri olan peşə təhsil sahəsi də ciddi problemlərlə üzləşdi.

1988-ci ildən başlayaraq rus ordusunun hərbi köməkliyi ilə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Laçın, Kəlbəcər, Fizuli, Şuşa, Ağdam, Qubadlı, Zəngilan və Cəbrayıl rayonlarında fəaliyyət göstərmiş və aşağıdakı cədvəldə əks olunan 12 peşə məktəbinin əmlakı erməni qoşunları tərəfindən talan edilmişdir:

İşğal altında olmuş peşə təhsil müəssisələri

No	Peşə məktəblərinin adı	İşğalın ümumi sayı	O cümlədən, mühəndis-pedaqoji işçilər	Şagird kontingenti
1	127 nömrəli Laçın Peşə Məktəbi	67	42	251
2	189 nömrəli Kəlbəcər Peşə Məktəbi	85	69	718
3	162 nömrəli Fizuli Peşə Məktəbi	59	32	248
4	116 nömrəli Fizuli Peşə Məktəbi	136	97	749
5	72 nömrəli Şuşa Peşə Məktəbi	29	20	225
6	24 nömrəli Ağdam Peşə Məktəbi	10		
7	50 nömrəli Ağdam Peşə Məktəbi	126	90	467
8	70 nömrəli Ağdam Peşə Məktəbi	30	20	180
9	136 nömrəli Ağdam Peşə Məktəbi	133	52	164
10	126 nömrəli Qubadlı Peşə Məktəbi	98	38	228
11	144 nömrəli Zəngilan Peşə Məktəbi	75	32	215
12	131 nömrəli Cəbrayıl Peşə Məktəbi	86	49	300
Cəmi:		934	541	3745

İşğal altında olan ərazilərin peşə məktəblərinin 94 ədəd traktor, 5 ədəd taxılıyığın kombaynı, 4 ədəd buldezeri, 2 ədəd ekskavatoru, 100-dən çox müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları, 126 ədəd metalləşən və ağac emalı dəzgahları, çoxlu sayda digər avadanlıqlar işğal olunmuş ərazilərdə qalmışdır.

Ümumiyyətlə, işğal olunmuş ərazilərdə dəyəri 243 milyon 460 min rubl (1993-cü ilin pul vahidi) olan texniki-peşə məktəblərinin bina və əsas vəsaitləri talan edilmişdir.

18 oktyabr 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazansa da, respublikada yaranmış iqtisadi və siyasi qeyri-sabitlik peşə təhsil sahəsində də ciddi ziyan dəydi. 1991-1992-ci illərdə respublikada yaranmış iqtisadi və siyasi qarma-qarışıqlıq bir sıra peşə təhsil müəssisələrinin bağlanması, maddi-texniki bazasının dağılmasına səbəb oldu.

1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinə yenidən qayıdan Heydər Əliyevin diqqəti və qayğısı nəticəsində ölkədə sabitlik təmin edildi, bütün sahələrdə olduğu kimi, peşə təhsilinin inkişafı üçün də müntəzəm şərait yarandı.

“Peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 avqust 1996-cı il tarixli, 116 nömrəli qərarı ilə bazar iqtisadiyyatına keçidə bağlı peşə təhsil sahəsindəki istiqamətləri müəyyən edildi. Bu qərarla peşə təhsil müəssisələrinə peşə məktəbi və peşə liseyi statusu verilmiş, maddi-texniki bazası zəif olan, kənd hazırlığı sahəsində mövcud tələbləri dəməyən, eyni regionda eyni peşələr üzrə kənd hazırlayan 41 peşə təhsil müəssisəsi ləğv edilmiş və ya uyuğunları ilə birləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 15 iyun 1999-cu il tarixli, 168 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı”nda təhsilin digər pillələri kimi peşə təhsil pilləsinin də inkişaf istiqamətləri öz əksini tapmışdır. Peşə məktəbi və peşə liseylərində iqtisadi sahələr üzrə kənd hazırlanması üçün peşələr təhsil sahəsində təsdiq olundu. Bu siyahıya 230 peşə və ixtisas daxil edilmişdir. Bunlardan da 30-u (“Sürücü-kommersant”, “Mühasib-fərdi kompüter operatoru”, “Fermər”, “Aviasiya cihazlarının təmiri üzrə çilingər-mexanik” və s.) yeni idi.

“Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2001-ci il tarixli, 612 nömrəli Fərmanında göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti aidiyyəti nazirliklərlə birlikdə məktəbdən sonrakı peşə təhsilini əmək bazasının dəyişən tələblərinə uyğunlaşdırmaq məqsədilə 2 ay müddətində peşə təhsil sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatorunu hazırlayıb təsdiq etsin. Bu göstərişin icrası çox mühüm obyektiv səbəbdən irəli gəlirdi. Peşələrin siyahısının təsdiq olunmasından keçən dövr ərzində respublikanın iqtisadiyyatında çox ciddi irəliləmə ilə müşahidə olunan dəyişiklik baş vermişdir. Bir sıra peşə və ixtisaslar üzrə kadrlara olan ehtiyac artmış, ixtisas və ixtisaslaşmanın dünyanın qabaqcıl ölkələrinin standartlarına uyğunlaşdırılması zərurəti yaranmışdır. Bu Fərmanın icrası ilə bağlı Təhsil Nazirliyinə və Təhsil Problemləri İnstitutuna texniki-peşə təhsil şöbələrinin, işgötürənlərin, peşə təhsil müəssisələrinin və digər müvafiq maraqlı

tərəflərin mütəxəssislərinin iştirakı ilə Azərbaycan Respublikasında texniki-peşə təhsil dövlət standartları və onun tərkib hissəsi olan ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru layihələri hazırlanıb, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təşkil olunmuş müzakirələrdən sonra təsdiq üçün Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edildi. Bu sənədlər Nazirlər Kabinetinin göstərişi ilə bir sıra sahə nazirliklərinə və baş idarələrə baxılmaq üçün göndərilmişdir. Onların irad və təklifləri nəzərə alınaraq klassifikatorun layihəsinə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyində yenidən baxılmış və Nazirlər Kabinetinin 17 iyun 2002-ci il tarixli, 96 nömrəli qərarı ilə “Peşə təhsil sahəsində ixtisas və ixtisaslaşma klassifikatoru” təsdiq edilmişdir.

“Tarif-ixtisas sorğu kitabçası”na (VİTSK) uyğun işgötürənlərin təklifi ilə əmək bazasının tələblərinə cavab verən 40 yeni peşə və ixtisas klassifikatora daxil edilmiş, 42 peşə və ixtisas adında dəyişiklik aparılmışdır. Son 7 ildə kənd hazırlığı üçün sifariş verilməyindən əmək bazasının tələblərinə uyğun olmayan peşə və ixtisas klassifikatora daxil edilməmişdir. Klassifikatorun təsdiq edilməsi haqqında qərar Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 27 iyun 2002-ci il tarixli, 678 nömrəli əmrilə rəhbərlik və icra üçün elan edilmiş, Təhsil Nazirliyinin aidiyyəti idarə və təşkilatlarına, peşə məktəbi və peşə liseylərinin rəhbərlərinə tapşırılmışdır ki, şagird qəbulu klassifikatora uyğun planlaşdırılsın.

Elə bu dövrdə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə “Ümumi orta təhsilin dövlət standartları” da təsdiq edilmişdir. Göstərilən bu iki sənədin əsasında Təhsil Problemləri İnstitutunun Texniki-peşə təhsil şöbəsinə mövcud tədris plan və proqramların təhlili aparıldı. Təhlillər zamanı mövcud tədris plan və proqramlardakı uyğunsuzluqlar yeni münəvvi tədris planlarının layihələri Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun (keçmiş Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutunun) Texniki-peşə təhsil şöbəsinə hazırlandı, maraqlı tərəflərin nümayəndələrinin iştirakı ilə müzakirə edilib Təhsil Nazirliyinin əmrilə təsdiq edildi. Əvvəlki tədris planlarından fərqli olaraq yeni tədris planlarına respublika və məktəb komponentləri daxil edilmiş, ixtisasın xüsusiyyəti və yerli şəraitdən asılı olaraq bəzi məsələlərdə təhsil müəssisələrinə sərbəstlik verilmişdir. Məktəb komponentinə daxil olan ixtisas kursu, istehsalat təcrübəsi, peşə sahəsi üçün ayrılmış ehtiyat vaxt, seçmə fənlər, fərdi və qrup məşğulələri üçün fakültativ fənlər peşə təhsil müəssisələrinin tərəfindən müəyyən edilmişdir.

Hazırda Heydər Əliyevin başladığı məqsədyönlü işlər onun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Ula vəsiyyətini böyük məsuliyyət və qürurla başa çatdıran ölkə Prezidenti Ulu Öndərin həyata keçirilməsi ömrü çatmayan bəzi işləri reallaşdırdığı kimi, respublikanın peşə təhsilində də onun ideyalarını həyata keçirməkdədir. Artıq Qarabagımız işğaldan azad olunmuş, Şuşamızda və digər rayonlarda bəyragımız dalğalanır. Mənfur düşmənlər tərəfindən həmin yerlərdə dağıdılmış, avadanlıqlar talan edilmiş peşə təhsil müəssisələrinin yerində daha müasir peşə təhsil ocaqları yaradılmaqdadır.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanı peşə təhsilinin inkişafı ilə bağlı şəxsi fəaliyyətinə qsa ekskurs bir daha sühut edir ki, dahi şəxsiyyətin zəngin irsi qiymətli bir xəzinə kimi dəyişdirilməlidir. Zamanından asılı olmayaraq Heydər Əliyev ideyaları daim yaşayacaq, müstəqil Azərbaycanın inkişafı və tərəqqisinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Qarabağ Azərbaycanıdır!

Şahbaz BALAKİŞİYEV,
“Peşə təhsili və insan kapitalı”
jurnalının baş redaktoru,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Rasul ÖSGƏRÖV,
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun böyük elmi məsləhətçisi,
Əməkdar müəllim

1969-cü ilin aprel ayında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası və SSRİ Nazirlər Sovetinin “Texniki-peşə təhsil müəssisələrində ixtisaslı fəhlə kadrların hazırlığının daha da yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında” qərarında ölkədə təhsil müddəti 3-4 il olan orta texniki-peşə təhsil müəssisələrinin yaradılması məsələsi qarşıya qoyulur. Həmin məktəblərdə 8 illik əsas təhsil bazasını bitirən gənclərdən proqramlaşdırılmış avtomat idarə olunan xətlərin və qurğuların sazlayıcısı və təmirçiləri, maşinistlər, radio-elektrik mexanikləri, kimya istehsalatı üzrə aparatçılar, kənd təsərrüfatı üzrə mexanizatorlar, poliqrafçılar, qida və yüngül sənaye məhsulları üzrə ustalarını hazırlanmasına başlanılır.

1921-1990-cı illərdə Azərbaycanda peşə təhsil müəssisələrində təhsil alan şagirdlərin sayı

İllər	Peşə təhsil müəssisələrində təhsil alan şagirdlərin sayı	Təhsil alan şagirdlərin sayı (min nəfər)
1921	1	0,08
1940	32	10,0
1950	37	9,0
1960	35	7,4
1965	44	14,6
1970	76	40,9
1975	125	63,3
1979	148	81,6
1986	185	115,0
1990	177	88,0

Qeyd: Məndəki bütün məlumatlar Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin (Texniki-Peşə Təhsil Komitəsinin) arxivindən götürülmüşdür.

1970 və 1979-cu illərdə Azərbaycanın peşə təhsil müəssisələrində rəhbər və mühəndis-pedaqoji kadrlar haqqında məlumat

Vəzifələr	1970-ci il	1979-cu il
Direktor	84	158
Tədris-istehsalat işləri üzrə direktor müavini	84	151
Təlim-tərbiyə işləri üzrə direktor müavini	77	130
Orta texniki-peşə məktəbində (ümumi təhsil fənləri üzrə tədris hissə müdiri)	21	90
Baş usta	77	157
İstehsalat təlimi ustaları	2001	3068
Tərbiyəçilər	170	213
Fiziki tərbiyə rəhbərləri və müəllimləri	82	203
Müəllimlər	872	2449
O cümlədən, ictimai fənn müəllimləri	139	371

Cədvəldən görüldüyü kimi, 1970-ci ilə nisbətən son 10 ildə Azərbaycanda peşə təhsil çox sürətlə inkişaf etmişdir. Bunun əsas səbəbi bu dövrdə respublikaya rəhbərlik edən Ulu Öndər Heydər Əliyevin bütün sahələrdə olduğu kimi, peşə təhsilində də xüsusi qayğı və diqqətinin olmasıdır. Bu illərdə Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi əsasında texniki-peşə təhsilinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi strategiyası hazırlanıb həyata keçirilmişdir. 1975-ci ildə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı profilini peşə məktəbləri şöbəsinin genişləndirilməsi və orada işin yaxşılaşdırılması barədə geniş qərar qəbul edilmişdir. Bu illərdə kənd təsərrüfatı profilini peşə təhsil müəssisələrinin sayı 18-dən 45-ə çatdırılır. Xüsusilə respublikada irihəcmli müəssisələrin tikilməsinə başlanmadan əvvəl həmin müəssisələrdə işləyəcək kadrların hazırlanması üçün peşə təhsil müəssisələri kompleksləri tikilib istifadəyə verilir. Bunlara misal olaraq Bakıda “Ulduz”, “Azon”, “Kondisioner”, Gəncədə “Billur” zavodlarını və s. göstərmək olar. Bakı Meişət Kondisionerləri Zavodunun tikilməsi ilə bir zamanda daha sürətlə

ti, tornaçı, frezerçi, elektrik quraşdırma, elektrik-qaz qaynaqçısı, çilingər və çilingər-quraşdırma sənətləri yaradılmışdır. Tədris emalatxanalarında eyni zamanda 10 tədris qrupu (300 nəfər şagird) istehsalat təlimi keçə bilirdi. Geniş idman və akt zalı, 240 yerlik yeməcxana, yay idman meydançası, kitabxana şagirdlərin ixtiyarına verilmişdir. Sonralar həmin tədris müəssisələrinin bina kompleksi başqa müəssisələrə verilməmişdir.

Respublika kənd təsərrüfatının inkişafında kənd texniki-peşə məktəblərinin hazırladığı mexanizator kadrları o dövrdə xüsusi rol oynamışdır. Bunu araşdırılmış arxiv sənədləri də təsdiq edir.

1970 və 1975-ci illərdə Azərbaycan kənd peşə məktəblərinin göstəriciləri

Göstəricilər	İllər	
	1970	1975
Kənd texniki-peşə məktəbləri	18	45
O cümlədən, kənd orta texniki-peşə məktəbləri	2	14
Kənd texniki-peşə məktəblərində təhsil alan şagirdlərin sayı (nəfər)	6031	16500
O cümlədən, kənd orta texniki-peşə məktəblərində təhsil alan şagirdlərin sayı (nəfər)	647	7031
Kənd texniki-peşə məktəblərini bitirənlərin sayı (nəfər)	5736	13370
O cümlədən, kənd orta texniki-peşə məktəblərini bitirənlərin sayı (nəfər)	-	619

Rəsmi arxiv məlumatlarına əsasən 1971-1975-ci illərdə Azərbaycanın kənd texniki-peşə məktəblərinə 53 min nəfər qəbul edilmiş, 41,5 min nəfər ixtisaslı mütəxəssis buraxılmışdır. 1975-ci ilin sonunda kənd texniki-peşə məktəblərində 369 işlək traktor, 133 kombayn, 448 ədəd müxtəlif kənd təsərrüfatı maşınları, 60 ədəd meliorativ texnika olmuşdur.

1970 və 1979-cu illərdə peşə təhsil müəssisələrinin büdcədənkonar gəliri aşağıdakı kimi olmuşdur:

Azərbaycanda peşə təhsil müəssisələrinin istehsalat göstəriciləri (min rub.)

Göstəricilər	1970	1979
İstehsalat təlimi zamanı şagirdlər tərəfindən hazırlanmış məhsullar	959,7	1300,0
Şagirdlər tərəfindən bəzi müəssisələrdə istehsalat təcrübəsi zamanı qazanılan gəlir	1896,1	3830,0
Kənd təsərrüfatı profilini peşə məktəblərinin təlim təsərrüfatından əldə edilmiş gəlir	133,0	459,5
Peşə təhsil müəssisələrinin tədris emalatxanalarında dəzgahlar (metalləşən, ağac emal edən, xalça toxunan-xana) hazırlanmışdır (ədəd)	301	510

Göründüyü kimi, bu illərdə istehsalat təlimi və təcrübəsi zamanı şagirdlərin ictimai faydalı əməkə məşğulluq göstəriciləri də xeyli yaxşılaşmışdır.

Heydər Əliyevin diqqəti və qayğısı nəticəsində Azərbaycanda peşə təhsil müəssisələrinin tədris-maddi bazasının genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi sahəsində çox ciddi işlər görülmüdü. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin qərarı ilə müəyyən edilmiş bəzi müəssisələr bu sahədə peşə təhsil müəssisələrinə əməli yardım göstərirdilər. Bunun bariz nümunəsini aşağıdakı cədvəldə daha aydın görmək olar: